

ΟΙ ΑΠΟΦΕΙΣ ΤΟΥ ΑΝΔΡΕΑ ΚΑΡΚΑΒΙΤΣΑ ΓΙΑ ΤΗ ΓΛΩΣΣΑ

Αξιοσημείωτο γεγονός για την εξέλιξη των πεζογραφημάτων του τελευταίου τετάρτου του ΙΘ' αιώνα, για την άρση των δισταγμών και την τελική υιοθέτηση της δημοτικής στὸν πεζὸ λόγο, ὑπῆρξε ἀναμφισβήτητα ἡ ἐκδοση τοῦ πρωτοποριακοῦ ἔργου *Τὸ Ταξίδι μου* (1888) τοῦ Γιάννη Ψυχάρη (1854-1929). Βέβαια, τὸ κήρυγμα τοῦ Χιώτη γλωσσολόγου καὶ πεζογράφου γιὰ τὴ δημοτικὴ δὲν ἔγινε ἐξαρχῆς καθολικὰ καὶ ἀπόλυτα ἀποδεκτὸ ἀπὸ τοὺς λογοτέχνες τῆς γενιάς τοῦ 1880· μεταξὺ τῶν πρώτων ποὺ τὸ ἀσπάσθηκαν, ὥστόσο, χαρακτηριστικότερη εἶναι ἡ περίπτωση τοῦ Ἀνδρέα Καρκαβίτσα.

Ἀναλυτικότερα, ὁ Καρκαβίτσας (1865-1922) ἐξέδωσε τὸ 1892 τὴ συλλογὴ *Διηγήματα*, στὴν ὁποία συγκέντρωσε ἑξὶ πεζογραφήματά του τῆς περιόδου 1886-1889, γραμμένα στὴν καθαρεύουσα. Πρόκειται γιὰ τὰ διηγήματα «Ἡ φλογέρα του», «Γιάννος καὶ Μάρω», «Σπαθόγιαννος», «Ὁ ἄφωρεσμένος», «Νέοι θεοί» καὶ «Ἡμέραι τῆς γρηῃς». Ὡστόσο, μὲ τὸν πρόλογο ποὺ προτάσσει στὴ συλλογὴ τοῦ αὐτῆν (σελ. θ'-ιβ'), ὁ Καρκαβίτσας διακηρύσσει τὴ στροφὴ τοῦ πρὸς τὴ δημοτικὴ καὶ τὸ νέο γλωσσικὸ του πιστεύω, ὅπως διαμορφώθηκε τέσσερα χρόνια μετὰ τὴ δημοσίευση τοῦ ἔργου τοῦ Ψυχάρη. Ὁ πρόλογος τοῦ Καρκαβίτσα –ὁ ὁποῖος, σημειωτέον, δὲν ξανατυπώθηκε στὶς ἐπόμενες ἐκδόσεις, β' (1921) καὶ γ' (1927) τῶν *Διηγημάτων*– ἀποτελεῖ τὴν ἐπίσημη ἀποκήρυξη τῆς καθαρεύουσας ἀπὸ τὸν Ἠλεῖο ἠθογράφο, ποὺ φθάνει στὸ σημεῖο νὰ ὑποστηρίξει ὅτι ἡ γλῶσσα τῶν διηγημάτων τὰ ὁποῖα συγκροτοῦν τὸν τόμο ἰσοδυναμεῖ μὲ ἄψυχο καὶ παραπλανητικὸ κατασκευάσμα!¹ Διακηρύσσοντας τὴν ἀλλαγὴ τῶν γλωσσικῶν του πεποιθήσεων, εὐαγγελίζεται τὴ λαϊκὴ γλῶσσα, τονίζοντας ὅτι σ' αὐτὴν θὰ γράφει ὅλα τὰ μελλοντικά του ἔργα. Καὶ πράγματι, ὅσα ἔργα γράφει μετὰ τὸ 1889 ἢ ἐκδίδει μετὰ τὸ 1892 ἔχουν διατυπωθεῖ στὴ δημοτικὴ γλῶσσα (μὲ μόνη

1. Βλ. Π. Δ. Μαστροδημήτρη, «Ὁ Ζητιάνος» τοῦ Καρκαβίτσα. Εἰσαγωγή - Κείμενο - Γλωσσάριο. Νέα ἔκδοση. Ἐκδόσεις Κανάκη, Ἀθήνα 1996 [Ἑρμηνευτικὲς Ἐκδόσεις Νεοελληνικῶν Κειμένων, 1], σελ. 32.

ἐξαίρεση τῇ *Λυγερῇ*, ποὺ ἐκδίδεται τὸ 1896 καὶ εἶναι γραμμένη στὴν καθαρεύουσα).

Συγκεκριμένα, στὸν πρόλογο τῶν *Διηγημάτων* του, στὸν ὁποῖο ὑπάρχει ἡ ἔνδειξη: Ἀπὸ τοῦ ἀτμοπλοίου «*Ἀθῆναι*», Νοέμβριος 1892, ὁ Καρκαβίτσας ἀναθεματίζει τὴν καθαρεύουσα ὡς γλῶσσα μπαλσαμωμένη², τὴν ὁποία ὀρισμένοι ἀνέστησαν προσδοκώντας ὅτι ὁ ἑλληνικὸς λαός, υἰοθετώντας τὴν, θὰ ἐπέστρεφε στὸ μεγαλεῖο τῶν ἀρχαίων προγόνων: ...γλῶσσα ποὺ κάμποσοι ἔξυπνοι ἀντὶ νὰ τὴν ἀφήσουν μέσα 'ς τὴ σεβαστὴ θήκη της, τὴν ἐσήκωσαν, τῆς ἔδωσαν ὀλίγη ζωὴ καὶ μὲ τὰ δεκανίκια 'ς τὰ χέρια, μὲ τὶς ἀράχνες καὶ τὴ σκόνη τῶν αἰώνων, τὴν ἔβαλαν μπροστὰ γιὰ νὰ τοὺς πᾶγη κοῦτσα-κοῦτσα 'ς τὴν ἐποχὴ τοῦ Λουκιανοῦ καὶ τοῦ Ξενοφῶντα. Καὶ δὲν ἠθέλησαν νὰ πάγουν μόνον αὐτοί, ἀλλὰ νὰ σύρουν καὶ ὁλόκληρο τὸ Ἔθνος ὀπίσω τους. Καὶ μᾶς τὴν ἐκόλλησαν κ' ἐμᾶς, τῶν ἁμοιῶν, μὲ τὰ σχολεῖα καὶ τὰ βιβλία τους, τ' ἀνάποδα, καὶ χρειάζομαστε πλέον γιὰ νὰ τὴν βγάλουμε ἀπὸ πάνω μας, νὰ ριχθοῦμε 'ς τὴ φωτιά, ὅπως ὁ Ἡρακλῆς γιὰ νὰ σωθῇ ἀπὸ τὸν χιτῶνα τοῦ Νέεσσον³. Ὁ συγγραφέας, ὥστόσο, δηλώνει τὴν προθυμία του νὰ προχωρήσει σὲ κάθε θυσία, προκειμένου νὰ ἀποσείσει τὸ τυραννικὸ φορτίο τῆς καθαρεύουσας, ποὺ εὐνουχίζει κάθε δημιουργικὸ νοῦ καὶ παγώνει τὴν ἔμπνευση: ...τέτοια γλῶσσα, ποὺ σὰν στρίγγλα φοβερὴ ἔφαγε ὡς τὰ τόρα, ἔθαψε μέσ' 'ς τὰ βρωμερὰ κουρέλια τῆς κάθε καλλιτεχνικῆς καὶ θηλυκῆς νοῦ, ποὺ ἠθέλησε νὰ τὴν λατρέψῃ. Γιατ' εἶνε γλῶσσα ποὺ σοῦ παγώνει τὸν ἐνθουσιασμό, σοῦ πλαστογραφεῖ τὴν ἰδέα, σοῦ κόβει τὴ δύναμι, σοῦ ἀλλάζει τὸ αἶσθημα. Εἶνε καλοῦπι ποὺ ἡ κακὴ του πᾶστα ἀλλάζει καὶ κάθε τι ποὺ θὰ χύσης μέσα του. Τῆς ρίχνεις χρυσάφι καὶ σοῦ βγάζει κάρβουνο· τῆς ρίχνεις φωτιά καὶ σοῦ βγάζει στάχτη τῆς ρίχνεις αἷμα καὶ σοῦ βγάζει λαχανόζουμο. Καὶ ἂν καμμία φορὰ ἔβγαλε καὶ λαμπρὸ μέταλλο, πρέπει νὰ φαντασθῇς πῶς σὲ καλλίτερο καλοῦπι τὸ μέταλλο αὐτὸ θὰ ἦταν ἀκόμη λαμπρότερο⁴. Καταδικάζοντας τὰ συγκεντρωμένα στὸν τόμο διηγήματά του, ἀτενίζει μὲ ἐλπίδα τὸ μέλλον ὡς λίκνο δημιουργίας μὲ ἀποκλειστικὸ ὄχημα τὴ δημοτικὴ: ...κ' εἶδα ψευτοντυμένο, πλαστοπροσωπευμένο ὄλο μου τὸ παρελθόν, ἐπόθησα νὰ μὴν τὰ εἶχα γράψῃ ποτὲ αὐτὰ τὰ ἔργα. Εὐτυχῶς ἀνήκουν πλέον εἰς τὸ παρελθόν. Τὴν ἐλπίδα μας ἔχομε 'ς τὸ μέλλον· ἐκεῖνο θὰ δώσῃ γλῶσσα, ἐκεῖνο φιλολογία⁵.

Πέντε μῆνες ἀργότερα, στὴν ἐφημερίδα *Τὸ Ἄστυ* (9-10 Ἀπριλίου 1893, σελ. 2, στήλες β'-δ'), δημοσιεύεται συνέντευξη τοῦ Καρκαβίτσα στὸν Μποέμ (=Δημήτριο Χατζόπουλο), μὲ θέσεις σαφῶς μετριοπαθέστερες, σχετικὰ μὲ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα. Πολλές, μάλιστα, ἀπὸ τὶς ἀπόψεις ποὺ εἶχε διακηρύξει λίγο

2. Βλ. Α. Καρκαβίτσα, *Διηγήματα*. Ἐν Ἀθήναις, Ἐκ τοῦ τυπογραφείου τῆς «Ἑστίας», 1892, σελ. ια'.

3. Βλ. Α. Καρκαβίτσα, *Διηγήματα*, ὁ.π.

4. Βλ. Α. Καρκαβίτσα, *Διηγήματα*, ὁ.π., σελ. ια'-ιβ'.

5. Βλ. Α. Καρκαβίτσα, *Διηγήματα*, ὁ.π., σελ. ιβ'.

ένωρίτερα φαίνεται να αναιρούνται στη συνέντευξή του αυτήν. Βασισμένος στο γεγονός της ένότητας της ελληνικής γλώσσας, υποστηρίζει την ανάγκη της άνοξης, αποδοκιμάζοντας τις γλωσσικές ακρότητες δημιουργών όπως ο Κρυστάλλης και ο Βαλαωρίτης: Έγώ όμως δεν χωρίζω ούτε την καθαρεύουσα, ούτε την δημώδη. Νομίζω ότι μία είναι η γλώσσα και κακώς την χωρίζουν⁶. Πιστεύει, πλέον, ότι οι αδυναμίες της δημοτικής ως αδιαμόρφωτου ακόμη όργανου του γραπτού λόγου οδηγούν στην υιοθέτηση του κράματος, μιας μέσης γλωσσικής μορφής, που θα οικειοποιείται τύπους της καθαρεύουσας εκεί όπου η δημοτική δεν επαρκεί:

– Άλλα τί πρέπει να γράφωμεν;

– Το κράμα. Κράμα· διότι και η καθαρεύουσα έχει κάμη την επίδρασίν της διότι δεν θα άποτεινώμεθα μόνον πρὸς τσοπαναραίους και γαλατάδες, διότι η καθαρεύουσα έχει επίδραση, και αἱ άνεπτυγμένοι τάξεις αὐτήν μόνην έγνωρισαν. Λοιπὸν ἀπὸ τὴν δημοτικὴν θὰ μεταχειρισθῶμεν τὰς λέξεις ὅσας έννοοῦν ὅλοι, και τοῦ σαλονιοῦ και τοῦ βουνοῦ ἄνθρωποι. Θ' αναπληρώνωμεν δὲ αὐτήν ἀπὸ τὰς λέξεις τῆς καθαρευούσης, αἱ ὁποῖαι θὰ ὑπάρχουν εἰς τὴν δημοτικὴν. Έγὼ πὺν εἶμαι τέλειος χωριάτης παλλὰς λέξεις ἀπὸ τοῦ Κρυστάλλη και τοῦ Βαλαωρίτου δὲν τὰς έννωῶ, πόσον μάλλον ἕνας ἄλλος, πὺν δὲν ἐβγήκεν ἔξω ἀπὸ τὰς Ἀθήνας.

– Ὡστε θὰ επικρατήσῃ τὸ κράμα;

– Βεβαίῳτάτα. Τώρα φαίνεται αὐτὸ κακὸ εἰς τοὺς λογίους και εἰς τὸν λαόν, διότι εἶνε «νέον πρᾶγμα» και οἱ γράφοντες οὕτω θεωροῦνται ὡς εἰσηγηταὶ «καινὴν δαμονίων»⁷.

Τὴν ἀπομάκρυνση τοῦ Καρκαβίτσα ἀπὸ τῆς ἀρχικῆς του θέσεως καταδεικνύει και ἡ ἀπόφασή του γιὰ τὸν Ψυχάρη. Ὅταν καλεῖται νὰ εκφράσει τὴ γνώμη του γιὰ τὸν ἀρχηγέτη τοῦ δημοτικισμοῦ, παραδέχεται ὅτι Εἶνε δεινὸς γλωσσολόγος, ἀλλὰ διαπιστώνει ὅτι Παρακολουθεῖ τὴν γλῶσσαν ὑπὸ ἐπιστημονικὴν ἔποψιν, και οὕτω γράφει τὴν δημῶδη, χωρὶς νὰ τὴν αἰσθάνεται (!)⁸.

Ἐπιπροσθέτως, ἄξιο παρατήρησης εἶναι τὸ γεγονός ὅτι τὰ δύο, σχεδὸν σύγχρονα, κείμενα τοῦ Καρκαβίτσα, γιὰ τὰ ὁποῖα μιλήσαμε παραπάνω, ἀντιδιαστέλλονται μεταξύ τους ὄχι μόνον ἐξαιτίας τῶν διαφοροποιημένων θεωρητικῶν τοποθετήσεων τοῦ συγγραφέα, ἀλλὰ και ἐπειδὴ τὸ πρῶτο (ὁ πρόλογος τῶν Διηγημάτων) εἶναι γραμμένο σὲ ἄκρατη δημοτική, ἐνῶ τὸ δεύτερο (ἡ συνέντευξη στὸν Δημήτρη Χατζόπουλο) σὲ μιὰ δημοτικὴ πὺν πλησιάζει τὴν ἀπλὴ καθαρεύουσα. Ἡ πολὺ μικρὴ χρονικὴ ἀπόσταση ἀνάμεσα στὰ δύο κείμενα

6. Βλ. Π. Δ. Μαστροδημήτη, «Ὁ Ζητιάνος» τοῦ Καρκαβίτσα, ὅ.π., σέλ. 308. Στὶς σελ. 307-311 τοῦ βιβλίου ἀναδημοσιεύεται ὁλόκληρο τὸ κείμενο τῆς συνέντευξης τοῦ Καρκαβίτσα στὸν Δημήτριο Χατζόπουλο.

7. Βλ. Π. Δ. Μαστροδημήτη, «Ὁ Ζητιάνος» τοῦ Καρκαβίτσα, ὅ.π., σελ. 308.

8. Βλ. Π. Δ. Μαστροδημήτη, «Ὁ Ζητιάνος» τοῦ Καρκαβίτσα, ὅ.π., σελ. 310.

μαρτυρεί όπωσδήποτε μιὰ διακύμανση τών γλωσσικών προβληματισμών του συγγραφέα. Τὴν επιφυλακτικότητά του ἀπέναντι στίς μηχανικὲς-βίαιες ρυθμιστικὲς ἀποφάσεις γιὰ τὴ νεοελληνικὴ γλώσσα τεκμηριώνει καὶ ἡ σκόπιμα «ρητορικὴ» πρόβλεψή του σὲ συνέντευξή του στὸν Ἄδωνι Κύρου (ἐφημ. *Ἑστία* τῆς 5^{ης} Φεβρ. τοῦ 1905), ὅτι τὸ γλωσσικὸ ζήτημα δὲν *λύεται* με *δέκα καὶ εἴκοσι χρόνια*, ἀλλὰ με *διακόσια καὶ ἴσως καὶ περισσότερα*⁹.

Τόσο ὁ Πρόλογος στὴν ἔκδοση τών *Διηγημάτων* ὅσο καὶ ἡ συνέντευξη στὸν Μποῆμ ἐντάσσονται χρονικὰ στὴν πρώτη δημιουργικὴ περίοδο τοῦ Καρκαβίτσα, τὴν ὁποία χαρακτηρίζει, κατὰ τὸν Κωστή Παλαμᾶ, ἕνας *ἀφόρητος γλωσσικὸς διχασμὸς*¹⁰ καί, κατὰ τὸν συνάδελφο Κώστα Στεργιόπουλο, μιὰ γλωσσικὴ, ὑφολογικὴ καὶ δομικὴ ἀκαταστασία¹¹. Τὰ δύο κείμενα στοιχειοθετοῦν τὴν πολλαπλὴ μετάβαση ποὺ πραγματοποιεῖ ὁ συγγραφέας κατὰ τὴν ἐποχὴ αὐτήν: ἀπὸ τὴν καθαρὰ ἠθογραφικὴ, λαογραφικὴ καὶ ἱστορικο-πατριωτικὴ διάσταση, «ἐνσαρκωμένη» ἀπὸ τὴν καθαρεύουσα καὶ τὴ μεικτὴ γλώσσα¹², ὁ Καρκαβίτσας μεταβαίνει στὴν ἀφομοίωση τών κηρυγμάτων τοῦ ρεαλισμοῦ καὶ τοῦ δημοτικισμοῦ, ἐπιδιώκοντας τελικὰ τὴν ἄρση τών γλωσσικῶν ἀκροτήτων: «Ἡ προσχώρηση τοῦ Καρκαβίτσα στὸν δημοτικισμό τοῦ προσέφερε, ὥστόσο, ὅχι μόνο τὴν καθολικὴ ἀποδοχὴ ἀλλὰ, πολὺ περισσότερο, μιὰ βαθύτερη γνωριμία με τὸν λαϊκὸ πολιτισμὸ καὶ μιὰν ὀρθότερη κατανόηση τῆς πραγματικότητος, ποὺ θὰ διαπιστώσουμε νὰ ἐκφράζονται τόσο στὰ *Λόγια τῆς πλώρης* [1899] ὅσο καὶ στὸν *Ζητιάνο* [1897]»¹³.

Ὡστόσο, ἡ πορεία τοῦ Καρκαβίτσα γιὰ τὴν κατάρκτηση τοῦ γλωσσικοῦ ὀργάνου τών πεζογραφημάτων του ὑπῆρξε δύσκολη καὶ κοπιώδης. Ὁ τρόπος με τὸν ὁποῖο χρησιμοποιεῖ τὴ δημοτικὴ στὰ λογοτεχνικὰ ἔργα του μετὰ τὸ 1892 προδίδει ἀναπόφευκτα κάποια ἀδυναμία νὰ τὴν συστηματοποιήσῃ καὶ νὰ τὴν ὁμοιομορφήσῃ, δεδομένου ὅτι αὐτὴ δὲν εἶχε ἀκόμη διαμορφωθεῖ,

9. Βλ. Ἐμμανουὴλ Κριαρᾶ, «Ὁ συλλογικὸς δημοτικισμὸς στίς ἀρχὲς τοῦ αἵωνα», στὸ βιβλίο τοῦ ἴδιου, *Πρόσωπα καὶ θέματα ἀπὸ τὴν ἱστορίαν τοῦ δημοτικισμοῦ*, τόμ. Α', Ἐκδόσεις Καστανιώτη, Ἀθήνα 1986, σελ. 106 (πρβλ. Π. Δ. Μαστροδημήτρης, «Ὁ Ζητιάνος» τοῦ Καρκαβίτσα, ὅ.π., σελ. 36, σημ. 39). Τὸ ἄρθρο τοῦ Κριαρᾶ πρωτοδημοσιεύθηκε στὴν ἐφημ. *Τὸ Βῆμα* τῆς 4ης Νοεμβρίου 1980, σελ. 1 καὶ 6. Ἡ παραπάνω συνέντευξη παραχωρήθηκε με τὴν εὐκαιρίαν τῆς ἱδρύσεως τῆς ἑταιρείας «Ἡ Ἐθνικὴ Γλώσσα» (1905), τῆς ὁποίας ὁ Καρκαβίτσας (μαζὶ με τοὺς Ἰωάν. Δραγούμη, Μάρκο Τσιριμώκο, Κωνσταντῖνο Χατζόπουλο καὶ Γεώργιο Σωτηριάδη) ἦταν συνιδρυτής.

10. Βλ. Κωστή Παλαμᾶ, *Ἀπαντα*, τόμ. 2, Μπίρης, [Ἀθήνα 1963], σελ. 172.

11. Βλ. Κώστα Στεργιόπουλου, «Διαίρεση καὶ χαρακτηριστικὰ τῆς πεζογραφίας τοῦ Καρκαβίτσα», *Ἀντίχαρη. Ἀφιέρωμα στὸν καθηγητὴ Σταμάτη Καρατζᾶ*, Ε.Λ.Ι.Α., Ἀθήνα 1984, σελ. 439 = Κώστα Στεργιόπουλου, *Περιδιαβάζοντας*, τόμ. Β' *Στὸ χωρὸ τῆς παλαιᾶς πεζογραφίας μας*, Ἐκδόσεις «Κέδρος», Ἀθήνα 1986, σελ. 125 = *Νέα Ἑστία*, τόμ. 128 (1990), τευχ. 1517 (15.9.1990), *Ἀφιέρωμα στὸν Ἀνδρέα Καρκαβίτσα. 125 χρόνια ἀπὸ τὴ γέννησή του*, σελ. 1262.

12. Βλ. Κώστα Στεργιόπουλου, ὅ.π., ἀντίστοιχα.

13. Βλ. Ἀντρέα Καρκαβίτσα, *Ἡ Λυγερή*, Φιλολογικὴ ἐπιμέλεια: Π. Δ. Μαστροδημήτρης, Ἀθήνα 1994 [Ἱδρυμα Κώστα καὶ Ἑλένης Οὐράνη, Νεοελληνικὴ Βιβλιοθήκη, Γενικὴ φιλολογικὴ ἐποπτεία: Ἀπόστολος Σαχίνης], σελ. 32.

ἀποκρυσταλλωθεί καὶ ὠριμάσει ὡς γλώσσα τῆς πεζογραφίας. Αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ γεγονός ἐρχεται νὰ τεκηριώσῃ – ἔμμεσα καὶ χωρὶς βέβαια νὰ τὸ ἐπιδιώκει ὁ συγγραφέας – τὶς ἀπόψεις ποὺ αὐτὸς εἶχε διατυπώσῃ στὴ συνέντευξή του τοῦ 1893, ὅπου μιλάει γιὰ τὸ γλωσσικὸ *κράμα*. Ἀρκεῖ νὰ παρατηρήσουμε τὶς γλωσσικὲς ιδιομορφίες ποὺ παρουσιάζει τὸ ἔργο του *Ὁ Ζητιάνος*, τὸ ὁποῖο πρωτοδημοσιεύτηκε στὴν ἐφημερίδα *Ἑστία* σὲ 54 συνέχειες-ἐπιφυλλίδες, ἀπὸ τὶς 9 Ἀπριλίου ἕως τὶς 8 Ἰουνίου 1896, καὶ κυκλοφόρησε αὐτοτελῶς ἀπὸ τὸ τυπογραφεῖο τῆς *Ἑστίας* τὸ 1897. Ἀκόμη καὶ στὴ δεύτερη ἐκδόσῃ τοῦ ἔργου (1920), τὴν ὁποία ὁ συγγραφέας χαρακτηρίζει *ἐπιδιορθωμένη*, ἡ μορφολογία τῶν λέξεων ποικίλλει ἀπὸ σελίδα σὲ σελίδα, τόσο πολὺ μάλιστα, ὥστε νὰ μὴν μποροῦμε νὰ προσδιορίσουμε τὴν ὀριστικὴ βούλησιν τοῦ συγγραφέα. Ὅπως φαίνεται, ὁ Καρκαβίτσας πρέπει νὰ ταλαντευόταν ἀνάμεσα σὲ ἰσοδύναμους, ἀλλὰ ὀρθογραφικὰ διαφέροντες τύπους – καθ' ὅλα, βέβαια, νόμιμο δικαίωμα ἐνὸς συγγραφέα ποὺ δὲν δεσμεύεται ἀπὸ τὴν αὐστηρὴ συμμόρφωσιν σὲ προϋπάρχοντες κανόνες¹⁴.

Οἱ εὐεξήγητες παλινδρομήσεις καὶ «ἐπιδιορθώσεις» τῶν ἐκδόσεών του ἀπὸ τὸν Καρκαβίτσα – τακτικὴ ποὺ ἀκολουθεῖ καὶ στὴ *Λυγερή* (α' ἐκδόσῃ 1896, β' 1920) – μαρτυροῦν «τὴν προσπάθεια [...] τοῦ συγγραφέα, ὁ ὁποῖος, ξεπερνώντας τὶς μονομέρειες τῶν ὁπαδῶν τῆς ἄκρατης δημοτικῆς καὶ τῆς ἀρχαΐζουσας γλώσσας, ἀγωνίζεται νὰ ὑποτάξῃ – σὲ μιὰν ἐποχὴ ἔντονων γλωσσικῶν ἀνακατατάξεων, ὅπως ἦταν ἡ δική του – τὸ πολύμορφο γλωσσικὸ ὕλικό»¹⁵. Ὁ ἀγώνας του αὐτός, ἀκόμη καὶ ἂν τὸν ὀδήγησε ἐνίστε στὴ δημοτικιστικὴ ἐκξήτηση¹⁶, συγκεφαλαιώνει τὴ φιλότιμη ἀνταπόκρισίν του στὸ διάχυτο αἶτημα τῆς ἐποχῆς του γιὰ πνευματικὴ καὶ γλωσσικὴ ἀνανέωσιν, στὴν ὁποία πρωτοστάτησε καὶ ὡς συνεργάτης τοῦ *Νουμᾶ* καὶ ὡς συνιδρυτῆς τῆς ἐταιρείας «Ἡ Ἑθνικὴ Γλώσσα» (1905) καὶ τοῦ «Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου» (1910).

14. Γιὰ ὅλα αὐτὰ βλ. Π. Δ. Μαστροδημήτρη, «Ὁ Ζητιάνος» τοῦ Καρκαβίτσα, ὁ.π., σελ. 89-90.

15. Βλ. Π. Δ. Μαστροδημήτρη, «Ὁ Ζητιάνος» τοῦ Καρκαβίτσα, ὁ.π., σελ. 89.

16. Βλ. Mario Vitti, *Ἡ Ἑνιά τοῦ Τριάντα*. Ἰδεολογία καὶ μορφὴ. Νέα ἐκδόσῃ ἐπανεξημένη. Ἑρμῆς, Ἀθῆνα 2000, σελ. 245.